

GIT SKOGLUND

HAMPA

Det lättsamma och nyttiga!

Om ett försummat växtmaterial

Textilvetenskap D 10 p vt 2003
Git Skoglund
Handledare Margareta Nockert

UPPSALA UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR HUSHÅLLSVETENSKAP
Trädgårdsgatan 14, 753 09 UPPSALA

1 INLEDNING

Hampodling runt om i världen idag har blivit allt mer uppmärksammas och de flesta Västeuropeiska länderna har börjat odla hampa igen efter ett odlingsförbud som trädde i kraft under 1970-talet. Den välgörande odlingen sker utan kemiska bekämpningsmedel och fiberväxten trivs i stort sett på alla breddgrader, detta innebär att den är ett utmärkt ekologiskt och lokalt alternativ inom industri och konfektion. Men mycket av den historiska kunskapen om hampa som textilfiber har gått förlorad och i vissa fall tillskriver man linet som det enda och äldsta växtfiber materialet i Norden. Mitt intresse för hampa grundar sig på att växten är mycket ekologisk ur odlingssynpunkt och att en mängd hälsosamma produkter går att utvinna ur hela växten. Därför är jag också medveten om att mitt personliga intresse för textilfibern skulle kunna ge en förskönad bild, att den varit betydelsefullare som spånadsmaterial än vad som varit fallet här i Sverige. Men detta är inte min avsikt utan istället skall uppsatsen endast ha en källkritisk karaktär på den textilhistoriska dokumentationen om den svenska växtfiberanvändningen.

Exakt när lin och hampa introducerades här i Norden vet man inte, men båda växterna har funnits i Sverige runt år 100 e kr, då har man daterat pollenförekomster av hampa runt Storsjön i Jämtland.¹ Detta är det tidigaste fyndet av hampa i Sverige och dessutom i ett landskap som har en gammal rik och dokumenterad tradition av hampodling. Några av de mest kända historiska textilierna av växtfiber material är från Jämtlands vikinga- och medeltid, en period då man odlade mycket hampa i landskapet, i många socknar var det den enda växtfibern. Trots detta har den tidigare textilforskningen inte gjort materialanalyser på fibrerna, istället har man tagit för givet att de är av lin. Vid ett besök på Historiska museet i Stockholm kom jag i kontakt med Kyrkåstället från Jämtland och insåg då att växtfiber materialet mycket väl kunde vara av hampa. I den textilhistoriska litteraturen finner man uppgiften om att täcket är av lin och ull men det är omöjligt att med blotta ögat se skillnad på trådarna. Agnes Geijer är den textilforskare som redan 1938 nämner detta problem i sin undersökning av Birkatextilierna. Hon menar att eftersom vegetabiliska fibrer som legat i jorden är svåra att bestämma därför borde ha termen FH (Flach/Hanf tyska, Flax/Hemp, engelska).² Detta är en viktig aspekt som jag vill försöka förnya i min uppsats.

1.2 Tidigare forskning om hampa.

Hampans odling, skötsel och beredning i Sverige är relativt välundersökt. Redan under 1700-talet kom vetenskapliga skrifter ut med råd och anvisningar för att befrämja hampodlingen i landet. Strävan att göra landet självförsörjande på spånadsmaterial fortsatte in på 1800-talet. 1943 skrev Göran Knutsson boken "Svensk Hampodling". Under krigsåren behövdes beredningsmaterial och regeringen gav bidrag till beredningsverk och odling av hampa.

1. Robertsson (1992) s 188

2. Geijer (1938) s 15

I början på 1900-talet började båda växtfibrer-materialen att försvinna som spånadsväxter men Sveriges Allmänna Linodlarförening startades och arbetade med forskning och utveckling av växtfibrer-materialen. I föreningens stadgar står inget om hampa men det beror på att stiftaren inte tänkte sig en möjlighet att odlingen skulle få en renässans, som ju blev fallet i och med det statliga stödet från och med år 1942.³ Föreningen lade sedan ned stort intresse och ekonomiska resurser på förädling och upplysning om både hampa och lin.

1960 skrev Kåre Frøier boken ”Lin och hampa”, en sammanhållande bok som behandlar båda växtfibrerna, om den nutida svenska odlingen, beredningen och användningen. I mitten på 1970-talet lades ett odlingsförbud på hampa (*Cannabis Sativa*) i Sverige. Ingen forskning bedrevs förrän 1999 då Alnarps Lantbruksuniversitet startade försöksodlingar på tre platser runt om i landet. Man undersökte fiberavkastningen och lämpliga odlingsmiljöer för hampväxten. Resultaten visade att långa ljusa sommardagar och nätter hade stor betydelse för växtligheten, Västerbotten och Gotland hade den största avkastningen, Skåne den minsta.⁴ Influenserna från övriga Europa påverkade också Sverige att upphäva odlingsförbudet i januari 2003. Idag får hampa endast odlas under strikta former och av bönder som har en industriell uppköpare. Den nya förädlade hampsorten innehåller minimalt av drogämnet THC och odlas endast för industriell tillverkning, där av den nya benämningen industrihampa.

1992 skriver Ann-Marie Robertsson i ”Jämten” om dom pollenanalytiska undersökningarna i området runt Storsjön i Jämtland, syftet var att klarlägga dom mänskliga aktiviteterna i den vegetationshistoriska utvecklingen under förhistorisk tid ca 100-200 e kr. Resultaten visar att det är högst troligt att hampa odlades där så tidigt, om den användes som spånadsmaterial vet man alltså inte, men pollenfynden innebär att det odlades hampa under förhistorisk tid i Sverige.

Den textilhistoriska forskningen om hampa är relativt liten. Ingerid Frankows uppsats ”Hampa som textilmaterial 1982” har blivit en värdefull källa över den historiska användningen.⁵ Hon har undersökt Nordiska Museets frågelistor och skriver om orsaker till användningen och materialets roll i självhushållet. I uppsatsen ”Inte bara rep 1998” skriver jag själv om hur kulturväxten hampa är en viktig framtida ekologisk växtfiber och undersöker den som vävnadsmaterial, samt ger en historisk överblick.⁶ Detta har också Karin Eriksson på Lärarutbildningen, Umeå Universitet bidragit med. Hon ger en bred historik i sin uppsats ”Hampa, och dess användning som textilfiber 2001” i den visar hon på hur hampan kan användas i slöjdundervisningen för att skildra vardagshistoria och miljötänkande.⁷

3. Frøier (1959) s 34

4. Svennerstedt (2001) s 1

5. Frankow (1982)

6. Skoglund (1998)